

Pagrindinės nelegalių migrantų teisės Europos Sąjungoje

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos skyrių „Orumas“, „Laisvės“, „Solidarumas“ ir „Teisingumas“ 1, 14, 31, 35 ir 47 straipsniai garantuoja žmogaus teisę į orumą, švietimą, sąžiningas ir teisingas darbo sąlygas, sveikatos priežiūrą, veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą.

Politinės aplinkybės

Tarptautiniai ir Europos žmogaus teisių teisiniai aktai įpareigoja ES valstybes narės užtikrinti žmogaus teises visiems savo jurisdikcijoje esantiems asmenims, tarp jų ir nelegaliems migrantams.

„Nelegalūs migrantai“ – tai asmenys, kurie yra ES valstybėje narėje, bet nėra jos piliečiai ir neturi galiojančios vizos ar leidimo gyventi šalyje.

Nors valstybės narės nėra įpareigosotos nelegaliems migrantams suteikti tokias pat galimybes kaip ir savo piliečiams, jos privalo laikytis pagrindinių žmogaus teisių normų, būtent:

- visiems užtikrinti būtiną sveikatos priežiūrą, t. y. pirmąją medicinos pagalbą ir pagrindines sveikatos priežiūros paslaugas, tokias kaip galimybę apsilankyti pas gydytoją ar gauti būtinus vaistus;
- nėščioms moterims užtikrinti tokias pat sveikatos priežiūros paslaugas kaip ir savo pilietėms, o vaikams – tokias pat sveikatos priežiūros ir švietimo galimybes kaip ir savo piliečių vaikams;
- teisingumo srityje užtikrinti, kad veiktų mechanizmas, kuris sudarytų asmeniui galimybę pateikti skundą ar gauti kompensaciją, įvykus, pavyzdžiui, nelaimingam atsitikimui darbe.

Pagrindinės problemos

Europos Komisijos finansuoto Clandestino projekto duomenimis, 2008 m. Europos Sąjungoje buvo nuo 1,9 iki 3,8 mln. nelegalių migrantų. Dėl nelegalaus migranto

statuso, jie yra lengviau pažeidžiami, išnaudojami ir užgauliojami darbe. Norėdami gauti esmines – sveikatos priežiūros, švietimo ar teisingumo srities – paslaugas, jie dažnai susiduria su teisinėmis ir praktinėmis kliūtimis. Kai kurios nelegalių migrantų kategorijos, tokios kaip namų darbininkėmis dirbančios moterys, atsiduria ypač pažeidžiamoje padėtyje. Jos gali būti diskriminuojamos dėl savo rasės ar tautybės ir susidurti su smurtu lyties pagrindu. Negalėdamos pasinaudoti savo pagrindinėmis teisėmis, kai kurios nelegalių migrantų grupės patiria ypač rimtas pasekmes: sveikatos priežiūros ir švietimo galimybių stoka gali pakirsti vaikų sveikatą ir atsiliepti tolesniam jų vystymuisi.

Pagrindinės išvados ir faktais grįsti patarimai

Aptikimo ir pranešimų praktika

Nors valstybės narės turi teisę kontroliuoti, kas įvažiuoja į jų teritoriją ir joje lieka, jos privalo laikytis žmogaus teisių normų. Kai kurios valstybės narės, vykdydamos migracijos įstatymus, taiko tokias priemones kaip nelegalių migrantų sulaikymas ligoninėse ir mokyklose arba netoli jų. O kai kuriose valstybėse narėse viešosios struktūros, tokios kaip teismai, sveikatos priežiūros ir švietimo įstaigos, privalo arba yra įpratę imigracijos tarnyboms pranešti apie nelegalius migrantus, kai jie bando pasinaudoti tokiomis paslaugomis. Tokia iš tikrųjų egzistuojanti ar galbūt tik įtariama migrantų aptikimo ir pranešimų apie juos praktika nelegaliems migrantams kelia baimę, kad jie gali būti išsiųsti iš šalies, todėl jie gali pradėti vengti naudotis savo pagrindinėmis teisėmis.

ES valstybės narės neturėtų taikyti tokių išaiškinimo metodų, kurie iš tikrųjų trukdo pasinaudoti sveikatos priežiūros, švietimo ar teisingumo sistemos paslaugomis. Iš paslaugų teikėjų neturėtų būti reikalaujama imigracijos tarnyboms pranešti apie nelegalius migrantus. Tokių privalomų pranešimų ir dalijimosi informacija praktika turėtų būti nutraukta, ir apie tai turėtų būti pranešta paslaugų teikėjams bei migrantams.

Sveikatos priežiūros prieinamumas

Iš nelegalių migrantų, kurie neretai neturidarbo leidimo, dažnai reikalaujama sumokėti už sveikatos priežiūros, taip pat pirmosios medicinos pagalbos paslaugas, kurios šalies piliečiams suteikiamos nemokamai. Net ypač pažeidžiamoms grupėms, tokioms kaip nėščios moterys ir vaikai, nemokamas gydymas gali būti neprieinamas tokiomis pat sąlygomis kaip piliečiams. Tais atvejais, kai pagal nacionalinius įstatymus nelegalūs migrantai turi teisę į nemokamą gydymą, jiems vis dėlto gali būti taikomi administraciniai reikalavimai, pavyzdžiui, nuolatinės gyvenamosios vietos reikalavimas, kurie praktiškai labai apsunkina galimybę pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis.

Sveikatos priežiūros paslaugos nelegaliems migrantams turėtų būti prieinamos tokiais pat pagrindais, tokia pat kaina ir pagal tokias pat išimčių taisykles kaip ir šalies piliečiams. Vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (JTVTK) 24 straipsniu ir Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 12 straipsniu, vaikai turi gauti nemokamas medicinos paslaugas, įskaitant skiepimą, o nėščios moterys – nemokamas medicinos paslaugas nėštumo, gimdymo ir pogimdyminiu metu kaip ir visi šalies piliečiai.

Švietimo prieinamumas

Nelegalių migrantų vaikams gali būti kliudoma nemokamai lankyti pradinę mokyklą dėl to, kad jie negali pristatyti reikalingų dokumentų, tokių kaip galiojančio leidimo gyventi, gimimo liudijimo ar medicininės kortelės.

Vadovaujantis JTVKT 28 straipsniu, visiems vaikams turi būti garantuojama teisė į nemokamą pradinį lavinimą.

Teisingumo prieinamumas

Fizinį smurtą patyrę, darbe susižeidę arba atlygio negavę nelegalūs migrantai, norėdami apginti savo teises teismuose, susiduria su kliūtimis. Dėl to silpnėja atgrasomasis įstatymų poveikis darbdaviams ir nelegalių migrantų apsauga nuo išnaudojimo.

Nuo smurto ir išnaudojimo ypač neapsaugoti namų ūkio darbininkai, nes šis sektorius paprastai yra mažiau nei kiti sektoriai reglamentuotas įstatymų. Dažnai darbdaviai nesuteikia poilsio pertraukų, apmokamų atostogų ar dėl ligos praleistų dienų net tais atvejais, kai įstatymas tai numato.

Nelegalūs migrantai gali bijoti kreiptis į teismą, kad apie juos teismai nepraneštų imigracijos tarnyboms, o jei ir kreipiasi, jiems dažnai būna sunku įrodyti savo tiesą. Liudytojais, kurie patys gali būti nelegalūs migrantai, gali nenorėti duoti parodymų, o įrodymų, kad egzistavo

samdomojo darbo santykiai, gali išvis nebūti. Be to, ne visos valstybės narės pripažįsta teisę išreikalauti darbo užmokestį ar gauti kompensaciją nelaimingo atsitikimo darbe atveju.

Valstybės narės turėtų pripažinti pagrindinį NVO ir profesinių sąjungų vaidmenį lengvinant teisingumo prieinamumą nelegaliems migrantams ir jį remti.

Sankcijų darbdaviams direktyvos (2009/52/EB) pagrindu jos taip pat turėtų užtikrinti veiksmingus mechanizmus, kurie nelegaliems migrantams garantuotų galimybę paduoti skundą prieš savo darbdavius.

Nelegalūs migrantai, kurių negalima išsiųsti iš šalies

Kartais dėl tam tikrų teisinių ar praktinių priežasčių valstybės narės nelegalių migrantų išsiųsti iš šalies negali. Tačiau dažnai nutinka taip, kad tokiems asmenims jos nesuteikia jokio oficialaus teisinio statuso. Todėl jie patenka į tokią padėtį, kuri keletą metų jiems trukdo įsidarbinti ar gauti pačias pagrindines paslaugas.

2014 m., kai bus peržiūrima Grąžinimo direktyva, bus proga ją pataisyti taip, kad ji užtikrintų pagrindines neišsiųstų iš šalies asmenų teises. ES arba valstybių narių lygmeniu turi būti sukurti mechanizmai, kurie asmenims, galintiems patekti į ilgai trunkančią „teisinio neapibrėžtumo“ padėtį, suteiktų teisinį statusą ir užtikrintų jų teises.

Papildoma informacija:

Šis biuletenis remiasi trimis 2011 m. paskelbtomis FRA ataskaitomis apie nelegalių migrantų teises:

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (Pagrindinės nelegalių migrantų teisės Europos Sąjungoje) (2011 m. lapkričio mėn.)

Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States (Namų ūkio darbams samdomi nelegalūs migrantai. Kaip užtikrinti pagrindines teises Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse) (2011 m. liepos mėn.)

Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States (Sveikatos priežiūros prieinamumas nelegaliems migrantams dešimtyje ES valstybių narių) (2011 m. spalio mėn.)